

Лосева Юлія Григорівна

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7973-247>
e-mail: loseva25@ukr.net

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ У РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Анотація. Досліджено роль соціальних інвестицій у розвитку людського капіталу в Україні. Розглянуто соціально-економічну сутність категорії людського капіталу, його основні складові, значення людського капіталу для економіки в Україні. Висвітлено основні проблеми щодо здійснення державної інвестиційної політики у напрямі інвестування людського капіталу. Визначено способи, які можуть бути використані державою для реалізації державної політики щодо підтримки соціального інвестування в людський капітал. Проаналізовано роль соціальних інвестицій у формуванні людського капіталу. Виділено основні елементи людського капіталу. Названі вигоди від інвестування в людський капітал для працівника, працедавця та держави. Обґрунтовано доцільність соціального інвестування у людський капітал та його значення для розвитку суспільства.

Ключові слова: *державна політика, інвестиції, людський капітал, соціальне інвестування.*

Як цитувати: Лосева Ю. Г. Роль соціального інвестування у розвитку людського капіталу. *Теорія та практика державного управління.* 2023. Вип. 1 (76). С. 72–80. <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-1-05>

Вступ. Людський ресурс є найбільшим багатством будь-якої країни. Соціально-економічне зростання у сьогоденні залежить від якості робочої сили, складовими частинами якої є: стан здоров'я, інтелектуальний розвиток, професійна підготовка, громадська активність, етика поведінки, мотивація до суспільно корисної діяльності, рівень духовності і культури населення тощо. В сьогоденні економіка країни визначається характером економічної ефективності, яка досягається в першу чергу висококваліфікованими кадрами, новими знаннями, технологіями і методами управління. З інтелектуального потенціалу, який має кожен член суспільства, складається вищий інтелектуальний ресурс країни, який впливає на розвиток вітчизняної економіки й динамічніші темпи її зростання, та є умовою ефективності темпів розвитку держави.

Огляд літератури. Питання щодо інвестування у соціальну сферу, у людський капітал, вплив соціального інвестування на якість життя населення досліджувалися відомими вченими України і всього світу. Теорію людського капіталу започатковано відомими американськими вченими Т.Шульцем і Г.Беккером. Згодом основні положення теорії людського капіталу було доповнено такими західними науковцями, як Б. Вейсброд, Д. Мінцер, М. Блауг, С.Боулс, Е. Денісон, Дж. Кендрік, Г. Псахаропулос, Б. Чизвик. Розвитку теорії людського капіталу, дослідженню його соціально-економічних аспектів присвячені роботи вітчизняних вчених Антонюк Л.Л., Богині Д.П., Близнюк В.В., Грішнєвої О.А., Дудкевича Я.М., Куценко В.І., Євтушенко Г.І., Лібанової Є.М, Риковської О.В., Стрижак О.О., Ястремської О.М. та інших. Проте, не дивлячись на зростаючу увагу як науковців, так і практиків усього світу до інвестування в людський капітал, дослідження в цьому руслі не можна на сьогодні вважати вичерпаними. Існує ще безліч питань, які потребують ґрунтовних наукових розробок та досліджень.

Мета статті. Дослідження методичних засад формування та розвитку людського капіталу в Україні та сформувані теоретичні підходи до визначення ролі соціального інвестування на даний процес.

Методологія дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених. У процесі дослідження, зокрема, застосовувались методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; абстрактно-логічний - для теоретичних узагальнень та формулювання висновків; конструктивний та експериментальний - для формування рішення за допомогою аналітичного забезпечення.

Основні результати дослідження. Сучасний економічний розвиток вимагає перегляду існуючих теоретичних основ концепції людського капіталу, оскільки людський капітал відіграє все більшу роль у сучасних економічних процесах. Людський капітал визнано найціннішим ресурсом, оскільки він дозволяє досліджувати такі питання, як людський розвиток, економічне зростання, розподіл доходів, роль і значення освіти та професійної підготовки в суспільному відтворенні, динаміка доходів за віковими групами, мотивація та ін. Інвестиції в людський капітал в Україні, у сферу його відтворення й відновлення, які є ключовим напрямом інвестування в розвинутих країнах світу, поки що не посіли належного місця.

Тематика людського капіталу та ролі соціальної інфраструктури в його відтворенні широко відображена у світовій та вітчизняній економічній думці. Засновники теорії людського капіталу Т. Шульц та Г. Беккер на початку 60-х років минулого сторіччя визначили його як сукупний запас знань і здібностей, що формується за рахунок інвестицій у людину [14; 17].

Згідно з визначенням, даним С.Л. Брю і К.Л. Макконнеллом, «інвестиції в людський капітал – це будь-яка дія, яка підвищує кваліфікацію і здібності, а тим самим – продуктивність праці робітників. Витрати, які сприяють підвищенню чисіє-небудь продуктивності, можна розглядати як інвестиції, оскільки поточні витрати здійснюються з тим розрахунком, що ці витрати будуть багато разів компенсовані в майбутньому» [6].

Вагомий внесок серед вітчизняних дослідників у розвиток теорії людського капіталу зробила О.А. Грішнова, яка дає таке формулювання щодо інвестицій у людський капітал: «Інвестиції в людський капітал – це стратегічно орієнтовані витрати коштів інвесторів, а також часу та зусиль людини на формування та розвиток її продуктивних характеристик (здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, соціальної відповідальності) з метою підвищення ефективності їх використання і, як результат, отримання економічних та соціальних переваг як їх власником і його нащадками, так і іншими інвесторами» [3, с. 28].

Т. А. Фонарьова наводить таке визначення: «Категорія людського капіталу є багатогранним поняттям, однак в економічному сенсі це насамперед реальне джерело коштів, які можуть бути безпосередньо інвестовані у розвиток конкретної людини або групи (команди, колективу, нації тощо). В інших же аспектах (культурному, соціальному) людський капітал виступає в неявній вартісній формі і його кількісні виміри можуть бути досліджені на основі спеціалізованих методик» [12].

Н. М. Бенько стверджує, що посилення уваги до людського капіталу пов'язано, перш за все, з розробкою теорії людського капіталу, яка засвідчує переорієнтацію економічної науки з проблем використання трудових ресурсів на проблеми створення якісно нової робочої сили, що виступає у формі людського капіталу. Поняття людського капіталу засвідчує не лише вирішальну роль людини в соціально-економічній системі суспільства, але й необхідність інвестування в людину. Отже, людський розвиток має забезпечити реалізацію потенціалу кожного людського життя як потенційного людського капіталу, що забезпечить економічний результат [2, с. 96-97].

Відповідно до результатів глобального дослідження економіки знань, проведеного Європейським банком реконструкції та розвитку у 2019 р. найактивніше економіка знань розвивається та поширюється у розвинутих країнах. Україна з індексом Knowledge Economy Index у 4,33 потрапляє до групи країн із раннім розвитком економіки знань [15]. Отже, головним джерелом економічного росту в сучасних умовах вважається технологічний прогрес. Здебільшого технологічні зміни відбуваються завдяки накопиченню знань та впровадженню технологій. Застосування нових знань та реалізація інновацій, сприяють виробництву чергових нових знань, включених у процес економічного зростання. Економічний ріст, викликаний ростом економіки знань, стимулює ріст інвестицій та подальший розвиток і підтримку економіки. Тому, сучасні економісти відзначають значимість людського капіталу.

Формування людського капіталу в контексті сучасних умов ринкової економіки набуває нових особливостей, а саме:

- безперервність навчання та нерозривний зв'язок освіти з виробничою діяльністю людини (протягом всього періоду праці);
- здатність творчого застосування накопичених знань, навичок для генерації нових ноу-хау;
- розвиток інноваційної економіки обумовлює вимоги безперервного навчання та елементів творчості не лише окремих працівників, а й цілих колективів підприємств, фірм та організацій [1, с. 164].

Економічний розвиток є результатом інвестицій у людей, їхнє здоров'я, освіту та якість життя. Отже, низький рівень економічного розвитку є результатом недостатніх інвестицій у людський розвиток. Інвестиції є основним механізмом формування людського капіталу.

Соціальні інвестиції в людський капітал – це сукупність вкладень, спрямованих на формування та реалізацію людського потенціалу. Коли інвестиції підвищують рівень людського капіталу, вони збільшують індивідуальні доходи та прибутки підприємств, що позитивно впливає на економічне зростання. Відтворення людського капіталу вимагає значних витрат й різних видів ресурсів як з боку індивіда, так і з боку суспільства (державних установ, приватних фірм, сімей і т. д.). Так витрати подібні до інвестицій з вкладеннями інших видів капіталу, економісти узагальнюють в соціальне інвестування в людський капітал. Джерелами вкладень в людський капітал може виступати держава (уряд), недержавні суспільні фонди і організації, регіони, окремі фірми, домогосподарства (індивіди), міжнародні фонди і організації, а також освітні установи.

У економічній літературі існує декілька підходів до класифікації видів людського капіталу. Види людського капіталу можна класифікувати за елементами витрат, інвестицій в людський капітал. В основному виділяють наступні його складові: капітал освіти, капітал здоров'я і капітал культури.

Науковці виділяють три рівні людського капіталу: індивідуальний, корпоративний, національний. Індивідуальний або особистий людський капітал – це нагромаджені індивідуальні та специфічні знання, навички, які здобуває людина завдяки освіті, професійній підготовці, досвіду, що дає їй можливість надавати відповідні послуги й отримувати доходи та інші блага. Т.А. Ящук порівнює такий вид людського капіталу з «іншими видами особистої власності (майно, гроші, цінні папери), яка приносить дохід, і називає її приватним людським капіталом» [13, с. 73].

Корпоративний людський капітал, або людський капітал на мікроекономічному рівні, – це нагромаджений організацією особливий людський капітал, що поєднує кваліфікацію та професійні здібності працівників, ноу-хау, інтелектуальний капітал, особливі управлінські та інтелектуальні технології, що збільшують конкурентоздатність підприємства, а також його здобутки у напрямі ефективної організації праці та розвитку персоналу. Національний людський капітал – це нагромаджені конкурентоздатні та високопродуктивні знання, інтелектуальний капітал, інновації та інноваційні технології, продуктивна та якісна праця, здоров'я, якість життя робітників, що забезпечують формування передумов для інноваційного розвитку країни та конкурентоздатності її економіки на світовому ринку [10, с. 89].

Інвестування у людський капітал, тобто у розвиток освіти, охорони здоров'я та інших галузей, пов'язаних із людським потенціалом, є важливим інструментом економічного зростання та підвищення добробуту населення. Однак, незважаючи на значну кількість коштів, що виділяються, багато країн стикаються з проблемами у сфері інвестування в людський капітал. Можна виділити три головні проблеми інвестування в людський капітал. Однією з основних проблем є

нестача коштів. Це пов'язано з нестачею фінансових ресурсів, низьким рівнем економічного розвитку та іншими причинами. Ще однією проблемою є низький рівень ефективності інвестицій. Нерідко проекти у сфері людського капіталу не доводяться до кінця через низьку ефективність та низьку продуктивність. Це може бути пов'язане з відсутністю кваліфікованих кадрів, недостатньою фінансовою підтримкою, низьким рівнем роботи та іншими причинами. В результаті, інвестиції не призводять до досягнення поставленої мети і не приносять необхідної вигоди. Також є проблема нерівномірності розподілу інвестицій. Нерідко інвестиції спрямовуються лише у найрозвиненіші регіони, залишаючи осторонь менш розвинені регіони. Це призводить до збільшення нерівності у суспільстві, а також до зростання міграції населення у пошуках кращого життя.

Результатом інвестування в людину, її здоров'я, освіту, якість життя є розвиток економіки країни. Соціальний, економічний, культурний розвиток країни в майбутньому залежить від фінансування державою проектів і програм створення нового людського капіталу. Однак формування та розвиток людського капіталу країни залежить не лише від державного фінансування, а й від участі у цьому процесі підприємств, установ, організацій, які є користувачами даного капіталу.

Низький рівень інвестицій вітчизняних підприємств у розвиток людського капіталу зумовлений низкою причин: недостатня кількість вільних коштів; неусвідомлення керівництвом необхідності даної складової інвестування через непроінформованість, складність розрахунку термінів окупності та економічних ефектів від таких вкладень; неефективна система мотивації щодо вкладення коштів у людський капітал з боку держави для підприємств [4, с. 94].

За для досягнення пріоритетної цілі – сталого розвитку людського капіталу в Україні – передбачено низку трансформацій у ключових соціальних сферах:

- забезпечення рівного доступу громадян до якісних медичних послуг шляхом створення нової організації системи охорони здоров'я, що базується на засадах медичного страхування, реформування та вдосконалення медичної допомоги;
- перетворення української освіти на інноваційне середовище, в якому учні й студенти набуватимуть ключових компетентностей, необхідних для успішного життя у сучасному світі, а науковці матимуть усі необхідні можливості та ресурси для своєї роботи;
- запровадження чесних та справедливих пенсійних виплат, де значний розрив між спеціальними та звичайними пенсіями усунуто, а громадяни, які протягом свого трудового життя сплачували внески, не приховуючи доходів, отримують гідні компенсації;
- поліпшення ефективності соціальної підтримки населення, що дасть можливість надавати допомогу тим, хто потребує її найбільше, захистити малозабезпечені верстви населення та підтримати їх у процесі соціальної інтеграції [9].

Державне регулювання соціального інвестування у людський капітал є важливим інструментом для забезпечення ефективності та ефективності державних програм. Можна визначити декілька способів, які можуть бути використані

державою для реалізації державної політики щодо підтримки соціального інвестування в людський капітал:

1. Податкові пільги. Держава може надавати податкові пільги інвесторам, які інвестують у програми соціального інвестування у людський капітал. Це може стимулювати більше людей та організацій вкладати свої ресурси у такі програми.
2. Регулювання якості. Держава може регулювати якість програм соціального інвестування у людський капітал. Це допоможе гарантувати, що програми відповідають певним критеріям та досягають своїх цілей.
3. Фінансування. Держава може фінансувати програми соціального інвестування в людський капітал, особливо ті, які надають суспільні блага, такі як освіта та охорона здоров'я. Такі програми можуть бути дорогими і інвестори можуть не завжди готові вкласти свої ресурси в них.
4. Моніторинг та оцінка. Держава може здійснювати моніторинг та оцінку програм соціального інвестування в людський капітал. Це допоможе визначити, чи досягають програми своїх цілей і чи достатньо ефективні.

Соціальне інвестування у людський капітал є важливим механізмом підтримки розвитку та зростання населення, і навіть економічного процвітання. Ось кілька причин, чому соціальне інвестування в людський капітал є важливим:

1. Розвиток людського капіталу: соціальне інвестування в освіту, охорону здоров'я та інші сфери допомагає розвивати людський капітал. Чим більше освічених і здорових людей, тим вища ймовірність розвитку економіки та зниження бідності.
2. Збільшення продуктивності: соціальне інвестування у людський капітал може підвищити продуктивність праці. Людський капітал є ключовим ресурсом, який визначає, наскільки продуктивним є трудовий процес.
3. Зменшення нерівності: соціальне інвестування у людський капітал може зменшити нерівність у суспільстві. Це особливо важливо для тих, хто перебуває у більш уразливому становищі, таких як малозабезпечені та низькооплачувані працівники.
4. Розвиток інновацій: соціальне інвестування у людський капітал може стимулювати розвиток інновацій та нових технологій. Чим більше освічених людей і чим вищий рівень охорони здоров'я, тим більша ймовірність розвитку нових ідей та технологій.
5. Поліпшення якості життя: соціальне інвестування у людський капітал може покращити якість життя людей. Більш здорові та освічені люди мають більше можливостей і краще справляються із життєвими викликами.

Крім того, соціальне інвестування в людський капітал може призвести до довгострокових вигод для економіки, таких як збільшення інвестицій, покращення технологій та збільшення конкурентоспроможності на світовому ринку. Соціальне інвестування – це інвестування, яке призначене не лише для отримання прибутку, але й для впливу на суспільне благополуччя. Це підхід до інвестування, який враховує не тільки економічні показники, але й соціальні, екологічні та етичні аспекти.

В цілому, соціальне інвестування має важливу роль у розвитку людського капіталу, оскільки воно допомагає фінансувати проекти, які мають позитивний вплив на суспільство та економіку, а також підвищує рівень освіти, здоров'я та благополуччя людей. Це допоможе створити більш відкриту та взаємодійну спільноту, яка може сприяти довгостроковому розвитку та позитивному впливу на життя людей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Отже, соціальні інвестиції – це один з найголовніших напрямків удосконалення людського капіталу України. Соціальне інвестування є тим магістральним напрямком, що забезпечить соціально-економічний розвиток країни та допоможе їй стати розвинутою державою. За допомогою соціального інвестування можна реалізувати широкий спектр проектів, які мають позитивний вплив на суспільство та економіку. Це можуть бути проекти з освоєння енергетики з відновлюваних джерел, розвиток екологічно дружнього виробництва, забезпечення доступу до освіти та медичної допомоги в незаможні регіони світу.

Недостатня увага до інвестиційної підтримки розвитку людського капіталу має значні соціальні витрати, погіршує добробут людей та обмежує можливості для соціально-економічного зростання громад і країни в цілому. Неможливо забезпечити потужний економічний розвиток країни без інвестицій у захист життя та здоров'я її громадян, підвищення рівня освіти та ефективної підтримки науковців, підвищення пенсій та забезпечення всебічного соціального захисту.

Соціальні інвестиції в накопичення, відтворення та розвиток людського капіталу є ключовим фактором забезпечення сталого соціально- економічного розвитку країни та підвищення якості життя населення. Для покращення якості та кількості людського капіталу необхідно впроваджувати ефективну державну політику. Вона повинна бути спрямована на кваліфікацію та перепідготовку робочої сили відповідно до потреб ринку, заохочення та підтримку бажання працівників здобувати вищу освіту, зниження рівня безробіття, створення умов для регулювання демографічної ситуації та підвищення культурних стандартів, підтримка малого та середнього бізнесу. Відповідна державна політика щодо соціального інвестування у людський капітал підвищить впевненість людей у завтрашньому дні та стимулюватимуть зусилля, спрямовані на покращення якості життя, що, в свою чергу, призведе до розвитку та нагромадження людського капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосов О., Дегтяр А. Формування людського капіталу в умовах інноваційної економіки: методологічний аспект / О. Амосов, А. Дегтяр // Публічне управління: теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. X. : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. № 3(7) С. 164–172.
2. Бенько Н. М. Взаємозв'язок структури людського капіталу та інвестицій у людський капітал. БІЗНЕСІНФОРМ. 2020. № 10. С. 96-104.
3. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці : монографія / за наук. ред. О.А. Грішнової. Київ : КНЕУ, 2015. 222 с.
4. Кубатко О. В. Інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності підприємства / О. В. Кубатко, Ж. С. Пронікова. // Механізм регулювання економіки. 2013. №3. С. 92–97.

5. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2015. – 244 с.
6. Макконелл К.Р. Економікс: принципи, проблеми та політика / пров. з англ. Київ : Хагар-Демос. 2003. 785 с.
7. Мельничук Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : монографія / Д. П. Мельничук. Житомир : Полісся, 2015. 564 с.
8. Павлюк К. В. Видатки бюджетів на розвиток людського капіталу як чинник економічного зростання / К. В. Павлюк // Фінанси України. 2006. № 9. С. 30–46.
9. Розвиток людського капіталу. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu>.
10. Точиліна Ю. Ю. Роль людського капіталу в інноваційному розвитку національної економіки / Точиліна Ю. Ю. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Випуск 26, частина 2. С. 88–91.
11. Чухно А. А. Економічна теорія : у 2 т. Т. 1 / А. А. Чухно. – К. : ДНУ АФУ, 2010. – 512 с.
12. Фонарьова Т. А. Людський капітал як економічний, культурний і соціальний феномен. Економіка та суспільство. 2017. № 9. С. 940–946.
13. Ящук Т. А. Сутність концепції людського капіталу. Сталий розвиток економіки. 2013. № 4(21). С. 71–75.
14. Becker G. S. Human Capital : A Theoretical and Empirical Analysis / G. S. Becker. N. Y. 1964. 360 p.
15. Introducing the EBRD Knowledge Economy Index, European Bank for Reconstruction and Development, 2019
16. Fisher I. Elementary Principles of Economics / I. Fisher. – Ann Arbor, MI : University of Michigan Library, 2009. – 586 p.
17. Shultz T. Investment in Human Capital / T. Shultz. N. Y., L. 1971. 270 p.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2023

Стаття рекомендована до друку 05.06.2023

Yuliia Losieva, post-graduate student of the Department of Social and Humanitarian Policy of the Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration», V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7973-2471> e-mail: loseva25@ukr.net

THE ROLE OF SOCIAL INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Abstract. The role of social investments in the development of human capital in Ukraine has been studied. The social and economic reality of the category of human capital, its main warehouses, the significance of human capital for the economy, as well as the problems of its development in Ukraine are examined. The main problems of state-owned investment policy in direct investment of human capital are highlighted. Ways have been identified that can become a victorious power for the implementation of state policy to promote social investment in human capital. The role of social investments in the formation of human capital is analyzed. The main elements of human capital have been seen. The names of the benefits of investing in human capital for the practitioner, the pioneer of that power. The dotality of social investment in human capital and its significance for the development of welfare has been outlined.

Key words: *state policy, investment, human capital, social investment.*

In cites: Losieva Y. G. (2022). The Role of Social Investment in Human Capital Development. *Theory and Practice of Public Administration*. 2022, 2 (75), pp. 72–80. DOI: <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-1-05> [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Amosov O., Degtyar A. Formation of human capital in the conditions of innovative economy: methodological aspect. *Public management: theory and practice: collection of scientific works of the Association of Doctors of Science in Public Administration*. Kh.: «DokNaukDerzhUpr» Publishing House, 2011. No. 3(7). Pp. 164–172.
2. Benko, N.M. The relationship between the structure of human capital and investments in human capital. *BUSINESS INFORMATION*. 2020. No. 10. P. 96-104.
3. Investing in human capital in the system of factors of ensuring decent work: monograph ; by Nauk. ed. O.A. Grishnova Kyiv: KNEU, 2015. 222 p.
4. Kubatko O. V. Investing in human capital as a factor in increasing the competitiveness of the enterprise. *Mechanism of economic regulation*. 2013. No. 3. Pp. 92–97.
5. Makarova O. V. Social policy in Ukraine: monograph ; Institute of Demography and Soc. research named after M. V. Ptukhy of the National Academy of Sciences of Ukraine. - K., 2015. 244 p.
6. McConnell K.R. Economics: principles, problems and politics / prov. from English Kyiv: Hagar-Demos. 2003. 785 p.
7. Melnychuk D.P. Human capital: priorities of modernization of society in the context of improving the quality of life of the population: monograph. Zhytomyr: Polissya, 2015. 564 p.
8. Pavlyuk K. V. Budget expenditures on the development of human capital as a factor of economic growth. *Finance of Ukraine*. 2006. No. 9. C. 30–46.
9. Development of human capital. Government portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu>.
10. Tochylyna Yu. Yu. The role of human capital in the innovative development of the national economy. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. 2019. Issue 26, part 2. P. 88–91.
11. A. A. Chukhno Economic theory: in 2 volumes, T. 1. K.: DNNU AFU, 2010. 512 p.
12. Fonaryova T. A. Human capital as an economic, cultural and social phenomenon. *Economy and society*. 2017. N 9. P.940-946.
13. Yashchuk T.A. The essence of the concept of human capital. *Sustainable economic development*. 2013. No. 4(21). P. 71–75.
14. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. N.Y., 1964. 360 p.
15. Introducing the EBRD Knowledge Economy Index, European Bank for Reconstruction and Development, 2019.
16. Fisher I. Elementary Principles of Economics. Ann Arbor, MI: University of Michigan Library, 2009. 586 p.
17. Shultz T. Investment in Human Capital. N.Y.-L., 1971. 270.

The article was received by the editors 14.03.2023

The article is recommended for printing 05.06.2023